

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 145-153.
|| Geliş Tarihi-Received: 08.10.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 23.10.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1373031

Hakas ve Kırgız Atasözlerindeki Misafirlik Kavramı Üzerine Değerlendirmeler*

Evaluations on the Concept of Hospitality in Khakas and Kyrgyz Proverbs

Emine GÜVEN**

Öz

Misafirlik, Türk toplum hayatını şekillendiren, insan ilişkilerini belirleyen, sosyal hayata yön veren; gelenek göreneklerde misafir olan ve misafir ağırlayana çeşitli adap ve kural yükleyen bir kültürel değerler pratiğidir. Misafirliğe giden kişi iyi bir şekilde ağırlanmayı beklerken kendisinin de birtakım sorumlulukları yerine getirmesi gerektiğini bilir. Bu durum ev sahibi için de geçerlidir. Bir başka ifade ile misafirlik, konuk ve ev sahibine birtakım yükümlülükler getiren bir uygulamadır. Geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Türk boylarında davetli ya da davetsiz olarak gelen konunun ağırlanması bazı farklılıklar gösterir. Lehçe sınıflandırmalarda Türk dilinin Kıpçak grubuna ait Kırgız ve Sibiryaya grubuna ait Hakasların toplum hayatının da önemli parçalarından birini oluşturan misafirlik olgusu, bir anlamda Kırgız ve Hakas dünya görüşünün, yaşam şeklinin birer yansımasıdır. Ulusların örf, adet, inanışlarını içeren, uzun deneme ve gözlemler sonucunda oluşmuş, kalıplaşmış ifade biçimlerinden biri atasözleridir. Çalışmada, Hakas ve Kırgız atasözleri taranarak misafirlik olgusuna ilişkin hususlar, öne çıkan kavramlar belirlenmiştir. Hakas ve Kırgız Türklerinin misafirliğe bakış açısı atasözleri üzerinden ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hakas, Kırgız, atasözü, misafir kavramı.

Abstract

Hospitality is one of the most important social practices that shape Turkish social life, determine human relations and shape social life. It is a cultural practice that imposes various customs and rules on the guest and the host in traditions and customs. While the guest expects to be treated well, he or she also knows that he or she has to fulfill certain responsibilities. This is also true for the host. In other words, hospitality is a practice that imposes certain obligations to the guest and the host. In Turkish tribes, which are related to a large circle area, the hosting of guests, whether invited or uninvited, shows some differences. In dialect classifications, the concept of hospitality is one of the important parts of the social life of the Kyrgyz belonging to the Kipchak group of the Turkic language and the Khakass belonging to the Siberian group. In a sense, it is a reflection of the Kyrgyz and Khakass worldview and way of life. Proverbs are one of the stereotyped forms of expression that include the customs, traditions and beliefs of nations, formed as a result of long trials and

* Bu yazı yalnızca özet kitapçığı yayınlanmış olan (ISMS-III Abstract Book s. 65) "Kırgız Atasözlerindeki Misafirlik Kavramı Üzerine Değerlendirmeler" adlı bildirinin genişletilmiş, gözden geçirilmiş ve Hakas bahsi eklenmiş hâlidir.

** Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Ardahan-Türkiye, emineguven90@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7889-2489.

observations. In the study, Khakass and Kyrgyz proverbs were scanned and the issues and prominent concepts related to the phenomenon of guesthood were determined. The perspective of Hakas and Kyrgyz Turks on hospitality is analyzed through proverbs.

Keywords: Hakas, Kyrgyz, proverb, concept of guest.

Giriş

“Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse; misafir, mihman” (<https://sozluk.gov.tr/>) anlamına gelen konuk, Türk toplum yaşamının en önemli kültürel pratiklerindedir. Türkler tarih boyunca oldukça geniş bir coğrafi alanda yaşamış, farklı kültürlerle sosyo-ekonomik ilişkilere girmiş, bu nedenlerle de kültürel olarak farklı toplumlardan etkilenmişlerdir. Benzer bir durum Hakas ve Kırgız Türkleri için de geçerlidir. Hakaslar Sibiryâ coğrafyasında (Etrafında Moğollar, Ruslar ve diğer Türk Toplulukları) iken Kırgızlar Orta Asya’da (Tacikler ve Kazak, Özbek vb. Türk gruplarıyla sınırdaş) yaşamaktadırlar. İki Türk topluluğunun hem müstakil olarak varlıklarını sürdürmeleri hem de etkilendiği komşu toplumlardan dolayı farklı birtakım olgulara sahip olmaları muhtemeldir.

Atasözü, herkesçe bilinen, yaşama dair bir kuralı ya da bilgeliği, etkili ve kısa bir şekilde ifade biçimi; aliterasyon, kafiye ile kolayca akılda kalan; zamanla yontula eklene, ruh ve kalıp olarak şekilden şekle girerek sonunda toplumun beğendiği ve benimsediği en uygun formu almış olan atalar sözü, halk tarafından yaygın hâle gelerek eskimiştir (Aksoy, 1988, s. 160; Mieder, 2004, s. 135-140; Helomaa, 2014, s. 33).

“Atasözlerinin köklerinin insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmektedir. Kökleri tarihin karanlık dönemlerine kadar uzanan Türklerin atasözlerinin geçmişi de tarihteki varoluşlarına kadar uzanmaktadır. Türk atasözlerinin tarihte bilinen kaynakları; Orhun Yazıtları/Abideleri (Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kağan yazıtları), Dede Korkut, Oğuzname, Dîvânu Lugâti’t Türk, Kutadgu Bilig, Atebetü’l-Hakâyık, Kitâb-ı Atalar, Berlin Devlet Kütüphanesi Yazmaları, British Museum Yazması, TDK Kütüphanesi Yazmaları... vb. şeklinde özetlenebilir.” (Şimşek, 2023, s. 776).

Hakas ve Kırgızların birlikte anıldığı ortak bir dönemin olduğu düşünüldüğünde günümüzde ayrı, müstakil birer ulus hâline gelmiş olan bu iki Türk boyunun atasözlerinin belli oranda benzer olması gerekir. Bu hususu belirleyecek, şekillendirecek olan şey zaman mefhumudur. Zaman hem çağın gereklerinin ortaya çıkması hem de etkilenilen farklı değerler (coğrafi komşuluk, din vb.) zamanın değiştirici, dönüştürücü gücünü ortaya çıkardığını göstermektedir.

Türk dünyasının güzel kalıplaşmış söz hazinesi farklı gibi görünen lehçelerde de kolayca anlaşılabilir (Gözyayın, 1998, s. 719). Bu fikirden hareketle ulusların birikimlerinin, tecrübelerinin, gözlemlerinin bilgece söylenmiş sözlerle nesilden nesle aktarıldığı öğütler olan atasözlerini, toplumun değerleri ve ahlaki normlarını bünyesinde barındırdığı fikriyle çalışmada Hakas ve Kırgız toplumunun misafirlik olgusuna bakışı atasözleri üzerinden ele alınıp incelenmiştir.

Kırgızcada atasözü için üç farklı terim kullanılır: *lakap* (Лакан) I. Atasözü; *makal* (Макал) Atasözü, *mesel*; *masel* (Масел) Atasözü.

Hakasçada atasözü için birçok terim kullanılır: *Söspek* (Cöcnek), *Adalar Sözi* (Адалар Cözi), *Çooh-çaah* (Чоох-чаах), *kip çooh* (кун чоох) *Takpak* (Такпак), *ülger çooh* (үлгер чоох).

Fazlaca terimin atasözlerini ifade etmesi Hakasça için şu anlama gelir: Hakasların Şamanist geleneklerle iç içe geçmiş zengin sözlü edebiyat geleneği vardır ve bu gelenek henüz tam olarak incelenmediği için kesin bir tasnif yapılmamış, sınırları keskin bir şekilde belirlenmemiştir. Türler arası geçişkenlik yüksektir. Bu sebeple Hakas atasözü ile

ilgili bilgilere ya da atasözünün kendisine sadece bir yerden değil pek çok yerden (Bilmeceler, deyimler vb.) ulaşılabilir.

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışmada Hakasça ve Kırgızca misafir anlamına gelen temel kavramlara yer verilmesinin ardından ilk olarak Hakasça ve Kırgızcadaki misafirlikle ilgili atasözlerinin tespiti sağlanmıştır. Daha sonra önce Hakas atasözüne yer verilip, Kırgızcada muadili olup olmadığına bakılmıştır. Benzer, yakın bir yargıyı bildiren Kırgız atasözü varsa belirtilmiş, benzerlikler üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Devamında sadece Hakasçada olup, Kırgızcada olmayan atasözleri sıralanmıştır. Aynı durum daha sonra Kırgız atasözleri için de uygulanmıştır. İnceleme kısmının ardından elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Hakasça sözlüklerde misafir, misafirlik, misafiriğe gitme “*aalcı (u.) Misafir, konuk. aalcıbay s. Misafirperver, konuksever. aalcıla- Misafir, konuk etmek. aalcılığ s. Misafirli, misafiri olan, konuğu olan. aalcıtura Otel. astığ-suğlığ tekr. Konuk sever, misafirperver. sıylağcı İkramesever, konuksever. sıycı İkramesever, konuksever. honaçı Misafir, konuk. ür aallhirğa uzun süre kalmak. aal sügeni mec. misafir gitmeyi seven. aalcı ködirerge Misafir ağırlamak, davet etmek (Arıkoğlu, 2005, s. 7; HRS, 2006, s. 17; HTS, 2007, s. 18; Borgoyakova, 1996, s. 10)” kavramlarıyla karşılanmaktadır.*

Kırgızca sözlüklerde misafir, misafirlik, misafiriğe gitme ise “*konok Misafir, mihman. konokçul Misafiriğe gitmeyi seven. konok al- Misafir etmek. konok aş Misafir Yemeği. konok küt- Misafir etmek. konok üy Otel. meyman Misafir, konuk. meymançıl Misafirperver. meymandos Misafirperver. meymankana Otel (Yudahin, 1998, s. 483-484; KTS, 2018, s. 288)” kavramlarıyla karşılanmaktadır.*

İki lehçe incelendiğinde Kırgızcada misafirlikle ilgili kavramlar Türkçe kökenli *Konak* sözünden ve Farsça *Mihman* sözünden türemiş sözcüklerle Hakasçada ise *Ağıl* sözündeki /ğ/ sesinin eriyip düşmesi neticesinde oluşan *aal* sözcüğünden türemiş kavramlarla karşılandığı görülmektedir.

Hakasçadaki misafirle ilgili temel kavramlar için “V. Ya. Butanaev, *Russko-Hakasskiy Slovarь Oris-Hooray Söstigi*, Mejdunarodnaya Tyurkskaya akademiya, Astana, 2011; Hakasça-Türkçe Sözlük, Haz. Emine Gürsoy-Naskali ...(ve başk.) 2007. Ankara, Türk Dil kurumu Yayınları; Ekrem Arıkoğlu, *Örneklili Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, 2005; *Xakassko-russkiy slovar'-Xakas-oris söstik* (Pod Obşç. Red. O.V. Subrakovoy), Novosibirsk: Nauka, 2006” künyeli sözlükler kullanılmıştır. Kırgızcadaki Misafirlikle ilgili kavramlar “*Kırgızca-Türkçe Sözlük I (A-J) / II(K-Z) (2018)*, Hazırlayanlar: Ekrem Arıkoğlu, Cıldız Alimova, Rahat Askarova, Bilge Kağan Selçuk, Ankara: Bengü Yayınları.; Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: TDK yay. 93/121” künyeli sözlüklerden alınmıştır.

Hakas ve Kırgızlarda Misafirlikle İlgili Ortak Yargı Bildiren Atasözleri

Sık Gelen veya Uzun Süre Kalan Misafire Yönelik Atasözleri:

Hakasçada: *Toshan çirde toğıs honmacañ.*¹ “Doyduğun yerde dokuz gün kalma.” (Okutan, Davletov, 2018, s. 87).

¹ Örneklerdeki yazım, transkripsiyon ve aktarım farklılıkları alıntılanan eserler kaynaklıdır. Anlamda büyük bir farklılığa yol açmadığı için diğer örneklerdeki olası örtüşmelerde eserlerden yalnızca biri kaynak olarak gösterilecektir.

Toshan çirde toğıs honmacañ, çitken çirde çiti honmacañ. “Doyduğun yerde tokuz gün kalmazsın, vardığın yerde yedi gün konaklamazsın.” (Aktaş, 2020, s. 339).

Odirğan çirde otus honmacañ, toshan çirde toğıs honmacañ. “Oturduğu yerde otuz gün, doyduğu yerde dokuz gün konaklamamış.” (Aktaş, 2020, s. 243).

Kırgızcada: *Bügün – konok, erteñ – conok.* “Bugün konuk, yarın yok ol.” (Çelik Şavk, 2002, s. 78).

Bügün konok – erteñ comok. “Bugün konuksun, yarın yok olmalısın.” <https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>.

Bu başlıktaki atasözleri her iki lehçede de ortak bir yargı olarak misafirlikte uzun kalınmaması gerektiği ile ilgili önerileri belirten atasözleridir. Hakas atasözlerinde ifadenin tesirini arttırmak için bu durum, formalistik/mitik sayılar kullanılarak verilmiştir.

Misafire Yönelik İdeal Misafirlik Tavsiyeleri İçeren Atasözleri:

Hakasçada: *Astaan çirde ara honam, toshan çirde toğıs honam.* “Acıktığım yerde tek bir gece konaklayayım, doyduğum yerde dokuz gün.” (Aktaş, 2020, s. 163).

Hopnan honıh hon polbassın. “Dedikoduyla misafir kalamazsın.” (Aktaş, 2020, s. 376).

Toğır parzañ, toğıs honarziñ. “Dümdüz gidersen dokuz gün konaklarsın.”

Toğır laan kîzî toğız honacañ, igırleen kîzî iki honcañ. “Dümdüz gidersen dokuz gün konaklarsın. Düz giden kişi dokuz gün, dolanarak giden iki gün gezeler.” (Aktaş, 2020, s. 335).

Anma aalcı eb eezini dee alçı ider. “Ahmak misafir ev sahibini ağırlar.” (Aktaş, 2020, s. 154).

Kırgızcada: *Cakşı konok tok bolot, caman konok şok bolot.* “İyi konuk tok olur, kötü konuk şaşkın olur (ne isteyeceğini şaşırır).”

Bittüü konok batat, ittüü konok batpayt. “Bitli misafir sığar, itli misafir sığmaz.” (Çelik Şavk, 2002, s. 73)

Atasözleri incelendiğinde her iki lehçede de misafire düşen birtakım sorumluluklar olduğu görülmektedir. Örneğin, iyi davranılıyorsa bir başka ifade ile misafirliğinden memnuniyet duyuluyorsa daha fazla kalabileceğini aksi hâlde misafirliğinin son bulması gerektiği ya da misafirin çok talepkâr olmaması gerektiği yönünde misafirin uyması gereken kuralları içeren atasözleri görülmektedir.

Ev Sahibine Yönelik İdeal Ev Sahipliği Tavsiyeleri İçeren Atasözleri:

Hakasçada: *Tamah salcañ kîzî tağ aşcañ.* “Yemek sunan kişi dağ aşar.”

Aalaan kîzî astan aalidir, uzaan kîzi tozıp uzıdır. “Misafir yemekle ağırlanır, yatan kişi doyup uyumuştur.” (Aktaş, 2020, s. 131).

Aracañ azı eelîg poladı, kîzîññ pazı miilîg poladı. “İçki ev sahibiyile, baş beyinle vardır.” (Aktaş, 2020, s. 159).

İb eelîg, pas miilîg. “Evde sahip, başta beyin olur.” (Aktaş, 2020, s. 179).

Atap kilgennî toşır, oray kilgennî kondır. “Acıkanı doyur, geç geleni konukla.” (Aktaş, 2020, s. 164).

Kırgızcada: *Kocoyun - konoktun malayı. "Patron, konuğun hizmetçisidir."*

Konokko koluñda barıñdı ber. "Konuğa elinde ne varsa hepsini ver." (<https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>).

Konoktu atkar, balaadan kutkar. "Misafiri iyi ağırla, dertlerinden kurtar."

Konoktu sıylasañ, atın da sıyla. "Konuğu iyi ağırlarsan atını da ağırla." (<https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>).

Yukarıdaki başlıkta misafirin görev ve sorumluluklarına yer verildiği gibi ev sahibinin uyması gereken hususiyetler de yine her iki lehçedeki atasözlerinde yer verilmiştir. Ev sahibinin misafirini iyi ağırlaması gerektiği, bunun için de öncelikle sunulan yemeklerin misafire yönelik olması gerektiği vurgulanmıştır. Ev sahibi, imkânları doğrultusunda, elinde ne varsa misafiri ağırlamak için kullanmalıdır.

Hem Misafire Hem De Ev Sahibine Yönelik Tavsiyeler İçeren Atasözleri:

Hakasçada: *Honax odır, aalçı sağınar. "Misafir oturur, ev sahibi düşünür."* (Aktaş, 2020, s. 374).

Kırgızcada: *Konogu peyil kütsö, üy eesi kapa bolot. "Misafiri nazlanırsa ev sahibi üzülür."*

Konogum, sen et debegin, men ket debeyin. "Misafir, sen et deme, ben de git demeyim." (Çelik Şavk, 2002, s. 148)

Kelgençe konok uyalat, kelğenden kiyin üye esi uyalat. "Gelineye kadar konuk utanır, Geldikten sonra ev sahibi utanır." (Çelik Şavk, 2002, s. 142)

Konokko aş koy, eki kolun boş koy. "Konuğa aş koy, iki elini boş koy." (Çelik Şavk, 2002, s. 148).

Konok toybodum dep taarınbayt, soybodu dep taarınat. "Konuk doymadım diye darılmaz, hayvan kesmedi diye darılır."

Hakasçada tek örneğini tespit ettiğimiz bu başlıkta, her iki toplumda da misafirliğin karşılıklı/iki taraflı bir olgu olduğu, dolayısıyla hem ev sahibine hem de misafire düşen yükümlülüklerin olduğu fikrine vurgu yapılan atasözleri yer almaktadır. Misafir üzerine düşeni yapıp, ev sahibinin imkânları doğrultusunda davranmalı ev sahibi de misafiri rahat ettirmek adına ne yapabilirse yapmalıdır.

Misafirlik Adabıyla İlgili Atasözleri:

Hakasçada: *Kîzî közîne stolğa çırılıpacañ. "Misafir varken masaya tırmanılmaz."* (Aktaş, 2020, s. 210).

İzikteñ kilgen aacınıñ kibîn köre udurlır, îzikten sıhhan aalcınıñ sağızın köre üdesçe. "Eşikten giren misafiri âdetine göre karşıla, eşikten çıkan misafiri fikrine göre uğurla." (Aktaş, 2020, s. 195).

Kırgızcada: *Meymanıñdın közünçö mişığıñdı «pış» debe. "Konuğun gözü önünde kedisine pişt deme."*

Üy eesinin kabağı - meymandın süygön tamağı. "Ev sahibinin yüzü konuğun sevdiği yemektir." (<https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>).

Misafirliğin her iki toplumda da toplumu düzenleyen, şekil veren önemli bir pratik olması bakımından ve de misafirlik kavramının uzun süren bir geleneğin, tecrübenin neticesinde oluşmuş olması sebebiyle kişilere belli birtakım davranış kalıpları

sunar. Bu başlıkta genel misafirlik adabının nasıl olması gerektiği ile ilgili olan atasözleri yer almaktadır.

Misafirin Sevildiği, İstendiği ve Doğal Görüldüğü Atasözleri:

Hakasçada: *Aalcınırj adı aarlığ.* “Konuğun adı değerlidir (Konuğun başın üstünde yeri var).” (Okutan ve Davletov, 2018, s. 125).

Aalcı kîzîniñ adı/Aal-honcuhtıñ harnı/Aalcınıñ adı, aal-künniñ harnı. “Misafirin atı, konu komşunun karnı (var). Misafirin atı, köylünün karnı.” (Aktaş, 2020, s. 132; Okutan ve Davletov, 2018, s. 116).

Kırgızcada: *Koy bakkan konok kıttet.* “Koyun besleyen misafir bekler.” (Çelik Şavk, 2002, s. 149).

Misafirin Bolluk Bereket Getirdiğine İnamlan Atasözleri

Hakasçada: *Aalcı kilze oñ ağılar.* “Misafir gelse uğur/kısmetiyle gelir.” (Aktaş, 2020, s. 132).

Kırgızcada: *Konok bar cerde – bereke bar.* “Misafirin olduğu yerde bereket olur.”

Konok / Meyman ... kirse eşikten, ırıska kiret teşikten. “Konuk girer eşikten rızık girer delikten.” (<https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>).

Misafirliğin Kısa Olanının Övüldüğü Atasözleri:

Hakasçada: *Parğan çirde aybınmacaň.* “Vardığın yerde çok kalma.” (Okutan ve Davletov, 2018, s. 86).

Pastağı honıh-huday hoshan honıh, ikinci honıh-ireelîg honıh, üzîncî-üzüt honıh. “İlk misafir Tanrı misafiri, ikincisi cefakâr, üçüncüsü ruh misafiri.” (Aktaş, 2020, s. 266).

Pastağı honıh altın, soondağı honıh ayna honığı (soñı honıh sooh köçe.) “Misafirin ilki altın misafir, sonuncusu şeytanın misafiridir (sonuncu misafir soğuk arpa).” (Aktaş, 2020, s. 268).

İzik îsker, tör kider. “Eşik doğuda, tör batıdadır.” (Aktaş, 2020, s. 195).

Kırgızcada: *Bir kongon konok-kut, eki kongon konok - cut, üç kongon konok - kurut./Kündö kelgen konoktun kadırı çok.* “İlk gelen konuk mübarektir, ikinci kez gelen konuk mazur görülür, üçüncü kez gelen konuğu kabul etme./Her gün gelen misafirin kadri yoktur.” (<https://bilim-kg.com/san-katyshkan-makaldar/>)

Hakas ve Kırgızlarda Misafirlikle İlgili Farklı Yargılar Bildiren Atasözleri

Kırgızlarda Misafirlikle İlgili Olumsuz Yargı Bildiren Atasözleri:

Aytpay kelgen konok aındıp Cırgen uuruday boz ala kılat. “Habersiz gelen misafir insanı hayal kırıklığına uğratar.”

Konok aytp kelbeyt, ölym surap kelbeyt. “Konuk söyleyip gelmez, ölüm haberli gelmez.” (Çelik Şavk, 2002, s. 148)

Beymaal konok duşmandan caman. “Zamansız gelen misafir düşmandan kötü.”

Koluñdan kelbes cumuştu oyuñ menen bytyrbø, alıstan keler konoktun kabarıñ ukpay kıtyrbø. “Elinden gelmeyen işi, hileyle bitirme, uzaktan gelen konuğun haberini bekleme.” (<https://www.scribd.com/document/535302745makaldar>).

Çakırılbağan konok şıyrıılbağan cerge oturat. “Çağrılmadan gelen konuk süpürülmemiş yere oturur.”

Çagımsız konok catar maalda kelet. “Sorunlu misafir yatılacak zamanda gelir.” (Çelik Şavk, 2002, s. 109)

Baydı kудay urarda konok kelse caşınat, attı kудay urarda ayagınan basınat. Zengini Allah gazaba uğratacağı zaman misafir gönderir, kurtarır, atı gazaba uğratacağında ayagından vurur (<https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>).

Çaman kişi öz yyyndø konoksuyt. “Kötü kişi kendi evinde misafirlik taslar.” (<https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar>).

Bu başlıkta yer alan atasözlerini, son iki atasözü dahil edilmediğinde “Zamansız gelen misafire yönelik eleştiri içeren atasözleri” başlığında sıralayabiliriz. Görüldüğü üzere zamansız, habersiz gelen misafirin kötü algılandığı ve karşılaşacağı olumsuz tüm muameleye razı olması gerektiği vurgulanır.

Hakaslarda Misafirin Umduğuna Değil Bulduğuna Razi Olması Gerektiği ile İlgili Atasözleri:

Aalğa kîrzeñ, tamah çî; ariğa kîrzeñ, hat çî. “Köye girersen, yemek ye, ormana girersen yemiş ye.” (Arıkoğlu, 2003, s. 25).

Aalğa kîrzeñ, as çîrzîñ, Ariğa kîrzeñ, hat çîrzîñ. “Köye girersen yemek, ormana girersen meyve yersin.” (Aktaş, 2020, s. 131).

Aalğa kîrzeñ, as çîrzîñ, Ariğa kîrzeñ, hat çîrzîñ. Köye girdiğinde yemek yersin, ormana girdiğinde çilek yersin. (Okutan ve Davletov, 2018, s. 82).

Hakaslarda Misafirin Yaşı ile İlgili Atasözleri:

Apsah kîzî kilze, as horacañ, “İhtiyar kişi gelirse, aş harcanır,

Çiit kîzî kilze, is hozılcañ. Genç kişi gelirse, zenginlik artar.” (Okutan ve Davletov, 2018, s. 120).

Kirî kilze as horıdır, ciit kilze îs horıdır. “İhtiyar gelse yemeği kıs, genç gelse içkiyi kıs.”

Kirî kîzî asha hor, ciit kîzî îske hor. “İhtiyar yemekte, genç içkide misafirdir.” (Aktaş, 2020, s. 206).

Hakas ve Kırgız atasözleri misafirlik teması üzerinden incelendiğinde her iki toplumun da önerdiği, tasvip ettiği veya kesinlikle tavsiye etmediği misafirlikle ilgili ortak birtakım durumlar olduğu görülmektedir. Ana başlıklar hâlinde ele alındığında: “Sık gelen veya uzun süre kalan misafire yönelik eleştiri içeren atasözleri; Misafire yönelik ideal misafirlik tavsiyeleri içeren atasözleri; Ev sahibine yönelik ideal ev sahipliği tavsiyeleri içeren atasözleri; Hem misafire hem de ev sahibine yönelik tavsiyeler içeren atasözleri; Misafirin sevildiği, istendiği ve övüldüğü atasözleri; Misafirin bolluk bereket getirdiğine inanılan atasözleri; Misafirliğin kısa olanının övüldüğü atasözleri” olarak tasnif edilip, Hakas ve Kırgız toplumunda ortak bir misafirlik tarifi yapıldığı görülmektedir.

Hakas ve Kırgızlarda misafirlikle ilgili farklı yargı bildiren atasözlerine bakıldığında, Kırgızlarda misafirlikle ilgili olumsuz yargı bildiren atasözlerinin yoğunlukla zamansız ve habersiz gelen misafire yönelik eleştiri içeren atasözleri olduğu; Hakaslarda ise misafirin beklenti içerisinde olmaması bir başka ifade ile umduğunu değil

bulduğunu kabul etmesi ve misafirin yaşının onun nasıl ağırlanacağıyla doğrudan ilişkili olduğu her iki lehçede bulunan atasözlerindeki temel farklılıklar olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç

Hakas ve Kırgızlardaki misafir ve misafirlikle ilgili atasözleri incelendiğinde genel olarak her iki kültürde de misafirin değerli bir yeri olduğu; bununla birlikte misafire düşen belirli sorumluluklar (*çok sık misafir olmamak, misafirliğin süresini çok uzun tutmamak, yerli yersiz isteklerde bulunmamak vb.*) olduğu anlaşılmaktadır. Ev sahibine yönelik *misafire iyi muamele etmesi, elinde ne varsa vermesi gerektiği çünkü konuk doymadım diye darılmaz, hayvan kesmedi diye darılır* ibaresinden de anlaşılacağı gibi gerekli itibarı görmediğini hissettiğinde misafirin hoşnutsuz kaldığı gibi hususlar vurgulanmıştır. Misafirliğe verilen değer *misafirin kendi rızkı ile geldiği, misafirin bereket getirdiği, gelen konuğun mübarek olduğu, tanrı misafiri ve konuğun başın üstünde yeri olduğu* ifadeleriyle Hakas ve Kırgız atasözlerinde yer alır.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında Hakas ve Kırgız atasözlerinin hem ev sahibine hem misafire yönelik toplum yaşamını düzenlemek adına öğütler içerdiği görülmektedir. Ayrıca atasözlerinde bu denli yoğun bir şekilde misafirlikle ilgili değerlendirmelerin bulunması, özlü sözlerde işlenmesi her iki toplumda da misafirliğe önem verildiği ve misafirliğin Hakas ve Kırgız toplumunun karakteristik özelliklerinden biri olduğunu gösterir. Toplumsal bir olguyu anlamak için onun nedenleri irdelenmelidir. Bir başka ifade ile Hakas ve Kırgız toplumundaki misafirlikle ilgili kavramların, atasözlerinin olması toplumda bir karşılığının olduğu anlamına gelir.

Çalışmanın, Türk dilinin iki ayrı grubuna ait lehçesindeki *misafirlik* kavramını Türk kültürünün bir parçası olan atasözleri üzerinden işlenip ortaklıkların, farklılıkların ortaya konması açısından yapılacak diğer karşılaştırma çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, E. (2020). *Hakas Atasözleri*. Konya: Kömen yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri, Deyimler. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962*, Ankara: TDK Yayınları.
- Arıkoğlu, E. (2003). *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, C. 25, Hakas Edebiyatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örneklili Hakasça-Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Borgoyakova, T. G. (1996). *Kratkiy HAKASSKO-RUSSKIY FRAZEOLİÇESKIY SLOVAR'*. Abakan: İzdatel'stvo Hakassogo Gosuniversiteta.
- Butanaev, V. Ya. (2011). *Russko-Hakasskiy Slovar' (Okolo 15 Tıs. Slov) Orıs-Hooray Söstigi*. Astana: Mejdunarodnaya Tyurkskaya Akademiya.
- Çelik Şavk, Ü. (2002). *Kırgız Atasözleri*. Ankara: TDK Yay.
- Hakasça-Türkçe Sözlük* (2007). (HTS) (Haz. Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin, Viktor Butanayev, Aylin Koç, Almagül İşina, Liaisan Şahin). Ankara: TDK Yayınları.
- Gözaydın, N. (1998). *Türk Dünyasının Atasözleri. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (6).
- Helomaa, S. (2014). *Sprichwörter in Drei Sprachen: Deutsch-Französisch-Finnisch; Eine Kontrastive Studie*. Helsinki: Unigrafia.

- Kırgızca-Türkçe Sözlük I (A-J) / II(K-Z)* (2018). (KTS) (Haz. Ekrem Arıkoğlu, Cıldız Alimova, Rahat Askarova, Bilge Kağan Selçuk). Ankara: Bengü Yayınları.
- Mieder, W. (2004). Ein Apfel pro Tag hält den Arzt fern. *Revista de Filología Alemana*, 12, 135-149.
- Okutan, N, Davletov, T. B. (2018). *Bilgeler Sözü: Hakas Türklerinin Atasözleri ve Deyimleri*. (Der. Ulyana N. Kirbijekova), Ankara: Türksoy Yay.
- Suranchieva, M. B. (2013). “Конок” Концептинин Лингво-Когнитивдик Анализи Лингво-Когнитивный Анализ Концепта, *Вестник Кыргызского Государственного Университета Имени И. Арабаева* УДК-413.14 (575.2) DOI 10.33514/1694-7851-2019-4-76-81.
- Şimşek, P. (2023). Türkçenin Anlatım Gücü Atasözlerinde Türk Mitolojisindeki “Gök ve Yer” Kavramı Örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 774-796.
- Xakassko-russkiy slovar* (2006). *Xakas-oris söstik* (HRS) (Pod Obşç. Red. O.V. Subrakovoy), Novosibirsk: Nauka.
- Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12653,atasc3b6zleripdf.pdf?0>(Erişim Tarihi:05.10.2023)
- <https://bilim-kg.com/san-katyshkan-makaldar/> (Erişim Tarihi: 04.10.2023).
- <https://www.scribd.com/document/535302745/makaldar> (Erişim Tarihi: 04.10.2023).